

۱۳۹۴۴۱۸
۶-۴۹-۳۹۳۰-۹۴۴-۹۷۸

عفو و مجازات در اسلام و مسیحیت

نشر نگاه معاصر

جلد ۱ در جستجوی بخشش

سرشناسه	مکاری، شوکت	Moucarry, C. G. (Chawkat Georges)
عنوان و نام پدیدآور	در جست و جوی بخشایش / شوکت مکاری؛ ترجمه محمد هادی طلعتی؛ همراه با پیشگفتار و مقاله‌ای از محمد جعفر امیر محلاتی.	
مشخصات نشر	تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۶.	
مشخصات فیزیکی	ج. ۲.	
شابک	978-964-9940-49-6	
وضعیت فهرست‌نویسی	فیفا.	
یادداشت	عنوان اصلی: The Search For Forgiveness: Pardon and Punishment in Islam and Christianity, ©2004.	
یادداشت	در نامه.	
مندرجات	ج. ۱. توبه و مجازات در اسلام و مسیحیت. - ج. ۲. عذر و عفو در مکاتب فلسفی، دینار شیعه.	
موضوع	بخشش گناه (اسلام).	
موضوع	Forgiveness - Sin (Islam).	
موضوع	گذشت - جنبه‌های مذهبی - اسلام.	
موضوع	Forgiveness - Religious Aspects - Islam.	
موضوع	گذشت - جنبه‌های مذهبی - مسیحیت.	
موضوع	Forgiveness - Religious Aspects - Christianity.	
موضوع	بخشش گناه.	
موضوع	Forgiveness of Sin.	
موضوع	توبه - مطالعات تطبیقی.	
موضوع	Repentance - Comparative Studies.	
موضوع	توبه (مسیحیت).	
موضوع	Repentance - Christianity.	
موضوع	توبه (اسلام).	
موضوع	Repentance - Islam.	
شناسه افزوده	طلعتی، محمد هادی، ۱۳۴۵ - ، مترجم.	
شناسه افزوده	محلاتی، محمد جعفر، ۱۳۳۱ - ، مقدمه‌نویس.	
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ۴۸۵ / ۲ BP ۲۵۰	
رده‌بندی دیویی	۲۹۷/۶۳۲	
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۰۱۴۱۸	

در جست و جوی بخشایش

(جلد اول)

عفو و مجازات در اسلام و مسیحیت

همراه با پیشگفتار و مقاله‌ای از

محمد جعفر امیرمحلّاتی

شوکت مکاری

مقدمه هادی طلعتی

ناشر

ناشر: نشر نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر)

مدیر هنری: سید کاظم رسا

حروفچینی و صفحه‌آرایی: درویشی هُما (امید سیدکاظمی)

لیتوگرافی: نوید

چاپ و صحافی: فرنو

نوبت چاپ: یکم، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰

قیمت: ۴۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۴۰-۴۹-۶

نشانی: تهران - مینی سیتی - شهرک محلاتی - فاز ۲ مخبرانه - پلاک ۳۸ - واحد ۲ شرقی

تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹ / پست الکترونیک: negar_moeen94@gmail.com

فهرست

۱۹	۵ پیشگفتار
۲۹	مکاتب، روش‌شناسی و نهادشناسی ورزش و بخشایش در ساحت صلح
۲۹	مقدمه: ریشه‌های ورزش و بخشایش در تاریخ مقدس
۳۰	عذر و عفو در ایران باستان
۳۱	بخشودگی در یونان باستان
۳۳	آیا سقراط و هابیل در روایات قرآنی از یک نظریه در مورد عفو پیروی می‌کنند؟
۳۴	عذر و عفو در مکاتب ابراهیمی
۳۵	پوزش و بخشایش در الهیات یهودی و مسیحی
۳۷	شش پایه نظریه آمرزش و بخشایش در اسلام
۴۰	نهادشناسی عفو: رمضان، حج و شفاعت
۴۱	معنی‌شناسی: درجات و مراحل عذر و عفو و غفران
۴۲	پوزش‌خواهی به عنوان رکن دوستی
۴۳	عفو کاربردی: عذر و عفو در سیاست
۴۶	توبه در ساحت روابط انسانی و سیاسی
۵۲	بازگشت‌پذیری رابطه و تقسیم‌پذیری گناه
۵۳	بخشایش ناب و نهادی
۵۴	آشتی و عدالت در فرهنگ‌های لیبرالیستی و ابراهیمی
۵۵	۵ پی‌نوشت‌ها
۵۷	مقدمه: شوکت مکاری

۵۹	مطالعه و بررسی دربارهٔ عفو
۶۰	عفو در کلام
۶۲	عفو در عرفان
۶۳	عفو در زندگی و اخلاق روزمره
۶۵	پی‌نوشت‌ها

بخش اول

عفو با توجه به اوصاف خداوند

۶۹	مصلحت اول: خداوند بخشنده و مهربان است
۶۹	معنا و مفهوم رحمت خداوند
۷۲	محرورده رحمت خداوند
۷۲	آمزش گناه
۷۵	خداوند رحیم و رؤف است
۷۶	چگونه خداوند در رنج و بدبختی با ما همدردی می‌کند؟
۸۰	چگونه خداوند به ما معیشت می‌بخشد؟
۸۱	پی‌نوشت‌ها

۸۵	فصل دوم: خداوند آمرزنده است
۸۶	عفو و رحمت
۸۷	طلب عفو از خداوند
۸۸	آمادگی و میل خداوند به عفو و آمرزش
۹۰	خداوند آن‌گونه که سزاوار است در مقابل گناهانمان مجازات می‌کند
۹۴	پی‌نوشت‌ها

۹۷	فصل سوم: خداوند عادل است
۹۸	خداوند، آن‌چه را مستحقش هستیم به ما عطا می‌کند
۹۹	معنای اطاعت خداوند
۱۰۱	دعا برای آمرزش
۱۰۲	خداوند هیچ گناهی را بدون مجازات، نمی‌گذارد
۱۰۵	سه تفاوت اساسی میان دیدگاه اسلام و مسیحیت
۱۰۷	پی‌نوشت‌ها

۱۰۹	فصل چهارم: خداوند حاکم است
۱۰۹	خداوند آن را که بخواهد، می‌آمزد
۱۱۰	چه کسانی کافر هستند؟
۱۱۲	آیا همه مسلمانان آمرزیده خواهند شد؟
۱۱۴	چگونه خداوند هم می‌تواند رحیم باشد هم عادل؟
۱۱۶	پی‌نوشت‌ها

۱۱۹	فصل پنجم: خداوند حلیم و بردبار است
۱۱۹	تأخیر عقوبت و عذاب الهی
۱۲۲	حلیم در برابر نافران
۱۲۳	پایین‌ترین درجه سارا در برابر گناه
۱۲۴	پی‌نوشت‌ها

۱۲۷	فصل ششم: خداوند ثواب است
۱۲۸	شتر گم شده
۱۲۹	آنهایی که از روی جهالت مرتکب گناه می‌شوند
۱۳۰	آنهایی که آگاهانه و از روی عمد مرتکب گناه می‌شوند
۱۳۱	سه نفری که از جنگ تخلف ورزیدند
۱۳۴	خداوند گام نخست را در توبه بر می‌دارد
۱۳۵	بازگردید به سوی من
۱۳۷	گوسفند گم شده
۱۳۸	ما نمی‌توانیم به خودمان بازگردیم
۱۳۸	پی‌نوشت‌ها

بخش دوم

عفو در کلام

۱۴۳	فصل هفتم: گناه: آیا همه گناهان به یک درجه مهم و جدی هستند؟
۱۴۴	گناهان کبیره و صغیره
۱۴۴	در جست‌وجوی تعریف گناهان کبیره و صغیره

۱۴۵	تعاریف اولیه
۱۴۶	تحولات در علم کلام
۱۴۸	دیدگاه معتزله
۱۵۱	دیدگاه اهل سنت
۱۵۳	گناه در انجیل
۱۵۴	سرشت گناه‌آلود ما انسان‌ها
۱۵۵	گناه غیر قابل بخشش
۱۵۷	□ بی‌نوشت‌ها
۱۶۳	فصل هشتم: انسان: منظور از ایمان چیست؟ و مؤمن کیست؟
۱۶۳	تعاریف ایمان
۱۷۱	چکیده
۱۷۳	ایمان ابراهیم
۱۷۵	□ بی‌نوشت‌ها
۱۷۹	فصل نهم: بازگشت (توبه)
۱۷۹	توبه از منظر قرآن و حدیث
۱۸۰	نظر قرآن درباره توبه صادقانه و خالصانه (نصوص)
۱۸۲	درباره ضرورت توبه، حدیث چه می‌گوید؟
۱۸۳	توبه در مباحث کلامی
۱۸۳	توبه چیست؟
۱۸۴	آیا امکان دارد که از یک گناه توبه نماییم، در حالی که برانجام یک گناه دیگر
۱۸۷	آیا لازم است از هر گناه کوچک و ساده‌ای توبه کنیم؟
۱۸۹	آیا خداوند مجبور است توبه ما را بپذیرد؟
۱۹۰	آیا توبه، فی‌نفسه، باعث از بین رفتن مجازات گناه می‌شود؟
۱۹۲	توبه از دیدگاه انجیل
۱۹۳	پیام جان تعمیددهنده
۱۹۴	رسالت عیسی
۱۹۶	پیام اصلی انجیل
۱۹۸	□ بی‌نوشت‌ها

۲۰۳	فصل دهم: وساطت و میانجی گری در روز قیامت (شفاعت)
۲۰۳	شفاعت در قرآن
۲۰۶	شفاعت در احادیث
۲۰۶	چه کسانی شفاعت خواهند کرد؟
۲۰۸	محمد ﷺ برای چه کسانی شفاعت می کند؟
۲۰۹	چرا محمد ﷺ از این امتیاز ویژه برخوردار است؟
۲۱۱	تحولات در کلام اهل سنت
۲۱۴	تحولات در کلام معتزله
۲۱۵	سوره بقره آیه ۴۸
۲۱۶	سوره ۴۰ (غافر) آیه ۱۸
۲۱۷	سوره ۲۱ (بقره) آیه ۲۸
۲۱۷	سوره ۴۰ (غافر) آیه ۷
۲۱۸	یک حدیث جنجال انگیز
۲۱۹	چکیده بحث
۲۲۱	عیسی در مقام شفیع
۲۲۱	عیسی مسیح صلاحیت دارد برای ما شفاعت کند زیرا او معصوم است
۲۲۲	عیسی مسیح صلاحیت دارد برای ما شفاعت کند زیرا او به خاطر ما قربانی شد
۲۲۴	عیسی صلاحیت دارد شفاعت ما را نماید؛ زیرا او بیش از یک پیامبر است
۲۲۷	بی نوشت ها □
۲۳۳	فصل یازدهم: عفو خداوند: اجر و پاداش یا لطف و عنایت؟
۲۳۵	خداوند عادل است: او هیچ گناهی را اصلاً نمی آمرزد
۲۳۷	خداوند آمرزنده است: او گناه همه مسلمانان را می آمرزد
۲۳۸	خداوند عادل است: او فقط گناهان صغیره را می آمرزد؛ همه مسلمانان فاسق را می آمرزد
۲۴۰	جهنم می روند
۲۴۲	موازنه اعمال خوب و بد
۲۴۲	براهین قرآنی بر عقیده معتزله
۲۴۴	رازی
۲۴۵	اشعری
۲۴۶	براهین قرآنی بر عذاب موقتی
۲۴۷	سوره ۴ (نساء) آیه ۴۸

- سوره ۳۹ (زمر) آیه ۵۳ ۲۴۸
- براهین از حدیث ۲۴۹
- چکیده‌ای از نظریه اشعری ۲۵۰
- عفو بی قید و شرط و کامل ۲۵۲
- چه ارتباطی میان اعمال خوب و عفو است؟ ۲۵۲
- چرا اعمال خوب ما نمی‌تواند اعمال بد ما را محو نماید؟ ۲۵۵
- چگونه می‌توانیم به عفو خداوند دست یابیم و از آن مطمئن باشیم؟ ۲۵۶
- پی‌نوشت‌ها ۲۵۸
- فصل دوازدهم: آیا پیامبران نیاز به مغفرت خداوند دارند؟ ۲۶۳
- دعاهای محمد ﷺ برای عفو و آمرزش ۲۶۴
- منظوران «مسئمت لاء» چیست؟ ۲۶۶
- علت عصمت پیامبران چیست؟ ۲۶۸
- گناهان پیامبران در قرآن ۲۷۰
- آدم و حوا ۲۷۱
- دعای نوح برای پسرش ۲۷۲
- لوط و مهمانانش ۲۷۲
- ابراهیم و سه دروغ‌وی ۲۷۳
- آدم‌کشی موسی ۲۷۵
- محمد ﷺ و مرد نابینا ۲۷۵
- «گناهان گذشته و آینده» محمد ﷺ ۲۷۶
- آیا استدلال‌های رازی متقاعدکننده هستند؟ ۲۷۹
- دیدگاه انجیلی ۲۸۰
- گناهان پیامبران ۲۸۱
- مثال داوود ۲۸۲
- پی‌نوشت‌ها ۲۸۵

بخش سوم

عفو در عرفان

- فصل سیزدهم: توبه به مثابه تحولی جدید به سوی خداوند ۲۹۱

۲۹۱	راه عرفان.....
۲۹۳	توبه: دروازه وصول به خدا.....
۲۹۵	تحول معنوی.....
۲۹۸	توبه: لطف و عنایت خدا و فرمان خدا.....
۳۰۲	شرایط توبه.....
۳۰۲	بیداری معنوی (یقظه).....
۳۰۳	ترس (خوف)، امید (رجاء) و تأمل عقلانی.....
۳۰۵	خود، ارزشهای (محاسبه).....
۳۰۶	شاهان ردلیل توبه واقعی.....
۳۰۷	□ پی نوشت ها.....
۳۱۵	فصل چهاردهم: تعاریف و.....
۳۱۵	تعاریف جزئی از توبه.....
۳۱۵	پشیمانی.....
۳۱۶	التزام و تعهد.....
۳۱۷	تواضع.....
۳۱۸	انتقاد از خود.....
۳۱۹	تعاریف توبه به حسب مراتب سلوک.....
۳۲۱	توبه و پشیمانی.....
۳۲۲	مقایسه انواع مختلف توبه.....
۳۲۴	آیا شخص نائب باید گنااهش را فراموش کند؟.....
۳۲۷	توبه و فراتوبه.....
۳۳۱	یک قلب جدید و یک روح جدید.....
۳۳۲	وعده روح القدس.....
۳۳۴	هدف خداوند.....
۳۳۵	خطرات عرفان.....
۳۳۶	آیا باید گناهانمان را به یاد آوریم؟.....
۳۳۷	□ پی نوشت ها.....
۳۴۳	فصل پانزدهم: ابن عربی: رحمت، عفو و توبه.....

۳۴۳	رحمت عام خداوند
۳۴۵	خداوند بهترین کسی است که رحمت را آشکار و مکشوف می‌سازد
۳۴۷	خداوند، اندکی مجازات می‌کند و عفو بسیار می‌نماید
۳۴۸	رحمت و تقدیر الهی
۳۵۰	ابن عربی و محمد ﷺ
۳۵۱	محمد ﷺ، واسطه رحمت خداوند
۳۵۲	توبه و محبت
۳۵۳	معنای توبه
۳۵۴	زرت گناه
۳۵۶	ندامت تا از گناهی که انجام شده
۳۵۶	تصمیم بر عذر رنکاب دوباره گناه
۳۵۷	چه گناه خند در سینه‌ای!
۳۵۹	توبه از توبه
۳۶۱	بازگشت جهان به سوی خداوند
۳۶۲	پی‌نوشت‌ها
۳۶۹	فصل شانزدهم: ابن عربی: یک دیدگاه یحیی
۳۷۰	رحمت و لطف
۳۷۲	عذاب موقتی
۳۷۵	هدف حاکمیت خداوند
۳۷۶	خداوند: متعالی یا همه جا حاضر؟
۳۷۸	گناه: موهبتی در جامه مبدل؟
۳۸۰	عیسی و محمد ﷺ
۳۸۱	پیش از یک پیامبر
۳۸۲	محبت، سیادت، خدمت متواضعانه
۳۸۴	پی‌نوشت‌ها

بخش چهارم

عفو در اخلاق

۳۸۹	فصل هفدهم: عفو و قانون جزایی
-----	------------------------------

۳۹۰	ارتداد.....
۳۹۲	قتل.....
۳۹۴	زنا.....
۳۹۶	سرقت.....
۳۹۶	بهتان.....
۳۹۷	آیا توبه مانع اجرای حد شرعی است؟.....
۴۰۰	برداشتن های معاصر از قانون جزای اسلامی.....
۴۰۳	پادشاهی عیسی.....
۴۰۳	نوع مرتبتی از پادشاهی.....
۴۰۴	پادشاهی که مشغول به غفو و بخشش بود.....
۴۰۴	پادشاهی ای که در گذشتن می یابد و بر جامعه تأثیر می گذارد.....
۴۰۷	پی نوشت ها.....
۴۱۱	فصل هجدهم: عفو در روابط انسانی.....
۴۱۲	عفو مسلمانان هم کیش.....
۴۱۶	عفو غیر مسلمانان.....
۴۱۷	مثال پیامبر.....
۴۱۷	رفتار محمد ﷺ نسبت به مسلمانان هم کیش.....
۴۱۹	رفتار و طرز برخورد محمد ﷺ با کافران.....
۴۲۲	عفو یا شمشیر.....
۴۲۳	آیه سیف (شمشیر).....
۴۲۶	رفتارهای متضاد.....
۴۲۷	دشمنان را دوست بدارید.....
۴۲۹	محمد ﷺ.....
۴۲۹	داوود.....
۴۳۰	عیسی.....
۴۳۱	عفو کنید همان گونه که خداوند شما را عفو کرد.....
۴۳۱	تمثیل بنده بی رحم.....
۴۳۳	دستور یا تشویق و ترغیب؟.....
۴۳۶	پی نوشت ها.....

- نتیجه: حاکمیت، عدالت، رحمت ۴۴۱
- چرا خداوند می‌آمزد؟ ۴۴۱
- راز و رمزهای دقیق و باریک‌بینانه توبه ۴۴۱
- انگیزه اصلی محبت ۴۴۳
- اثبات حاکمیت و اقتدار خداوند ۴۴۶
- چگونه خدای رحیم می‌تواند انسان‌ها را به جهنم بفرستد؟ ۴۴۷
- شناخت حقیقت عفو ۴۵۲
- سخن پایانی ۴۵۳
- پی‌نوشت‌ها ۴۵۶

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

عفو عملی استثنایی و گاه به گاه نیست، منشی دائمی است.
مارتین لوتر کینگ

هفت سال پیش از فراهم آمدن کتابی که پیش رو دارید در زمستان سال ۱۳۸۹ یکی از همکارانم در دانشکده الهیات دانشگاه برلین آمریکا به نام جیمز سوان توییت^۱ که با اینجانب دوستی داشت نزد من آمد و به پیشنهاد کرد مثلاً طرح کلاسی را تحت عنوان «اخلاق عفو در سنین اسلامی و مسیحی» برای تدریس در بهار سال ۲۰۱۱ م تدوین کنیم. پیشنهاد همکار مزبور را بسیار جالب یافتم و برای خویش حوفیقی که با ادبیات مسیحی و اسلامی در مورد پوزش و بخشایش به طور جدی آشنا شدم که در زندگی روزمره نیز به سبب خطاپذیری نفس آدمی، عذرخواهی و امید عفو داشتن ضرورت مسامحه و نیاز مبرمی است. علاوه بر این از آنجا که عفو و بخشایش در ادبیات و در ساختار اخلاق مسیحی جایگاه کلیدی و رفیعی دارد، آشنایی با این ادبیات می‌توانست به فهم بهتر دینی و نگاه ارزشی عذر و عفو در نظام اخلاق اسلامی کمک شایانی باشد. خیلی زود در مطالعات تطبیقی اولیه بر این نویسنده روشن شد که بخشایش در نظام اخلاق مسیحی یک وظیفه و در نظام اسلامی یک فضیلت متعالی است و اشتیاق به درک چرایی و اهمیت این تفاوت بر انگیزه قبول پیشنهاد تدریس مشترک این کلاس افزود.

علاوه بر نکات فوق نویسنده به خاطر سابقه ده‌ساله در تدریس روابط بین‌الملل و نیز ده سال کار حرفه‌ای دیپلماتیک با سازمان ملل متحد توجه داشتم که عذر و عفو به عنوان هنجارهای ضروری حیات اجتماعی از سال‌های آخر قرن بیستم به تدریج به عنوان یک موضوع جدی وارد ادبیات سیاسی و رویکردهای دیپلماتیک در روابط بین‌الملل شده است.

یک فرازمهم در ورود بخشایش به سیاست، میراث سیاسی- اخلاقی نلسون ماندلا بود که به کمک آن نگذاشت دوران گذار آفریقای جنوبی از نظام آپارتاید به دموکراسی با خشونت توأم گردد. علاوه بر این ظرف دو دهه آخر و اول قرون بیستم و بیست و یکم عذر و عفو به طور جدی وارد مطالعات صلح‌پژوهی گردیده و از این رو هیچ صلح‌پژوهی اکنون نمی‌تواند بدون درک مکاتب، گستره معنایی و کاربردی و نیز نحوه کارکرد نهادهای بخشایش‌محور در فرهنگ‌های معاصر به ساز و کارهای مؤثر صلح‌گستری دست یابد. این مهم بر کسی از اصحاب نظر در روابط بین‌الملل و بین‌الادیان پوشیده نیست که تنها از طریق کاربرد و اعمال عفو است که می‌توان نفرت‌های فردی و جمعی را مهار کرد و به دور باطل خشونت‌های انتقام‌محور پایان بخشید. به دیگر بیان بدون عذر و عفو، همان‌که به فارسی پوزن و بخشایش نام دارد، هیچ کشوری نمی‌تواند از جنبه تاریخ خصومت و نفرت رها شده و روابطش را از طح صلح منفی به معنی فقدان جنگ به صلح مثبت یعنی صلح دوستانه ارتقاء دهد.

گرچه از منظر سکولاریزم می‌توان عذر و عفو را توجیه و بر منطق آن پای فشرد، اما بر اذهان بین‌المللی پر واضح است که نهج‌های فوق‌مهمترین خاستگاه خود را در مذاهب به ویژه مذاهب ابراهیمی پیدا می‌کنند. در سنت ابراهیمین روایت که مطالعات صلح‌پژوهی نوین به طور گسترده‌ای به الهیات صلح نظر دارد و از آن هم در وادی معرفتی و هم از نظر نهادشناسی تغذیه می‌کند. بنابراین فهم درست نهج‌های عذر و عفو در چارچوب سنت‌های مذهبی می‌تواند در انتقال و کاربرد این نهج‌ها به ساحت روابط بین‌الملل به طور مؤثر کمک کند.

باری، همه ملاحظات فوق‌موجب شد که نویسندگان بدین کتب پیشنهاد همکار متخصص الهیات مسیحی را در مورد تدریس مشترک کلاسی پیرو عفو در سنن اسلامی و مسیحی با اشتیاق بپذیرد بدون اینکه به لوازم این پذیرش از قلم‌گشاده باشد. همان‌طور که در این موارد منتظر است، دکتر سوان توییت بلافاصله پس از قبول پیشنهاد ایشان از سوی اینجانب تاریخی را تعیین نمود که هر دوی ما فهرست منابع قابل تدریس را در سنن مسیحی و اسلامی ارائه نماییم تا به کمک این منابع بتوان در برنامه کلاس مزبور را مشترکاً تدوین کرد. بدیهی است که منابع می‌بایست همه به زبان انگلیسی و قابل دسترس دانشجویان باشد و علاوه بر آن می‌بایست با موازین و متدولوژی علمی نیز سازگار باشند. دیری نپایید که نویسنده با بن‌بست حیرت‌انگیز و تأسف باری برای تهیه منابع درسی پیرامون

سنت اسلامی عفو مواجهه شد. نه در فضای مجازی و نه در کتابخانه‌های معظم، کتاب یا مقالات معتناهی در مورد عفو در اسلام به زبان انگلیسی وجود نداشت. این در حالی بود که همکار مسیحی بلافاصله فهرست منابع گسترده‌ای را پیرامون عفو در مسیحیت ارائه داشت از قبیل مقالات منتخبی که در جلد دوم این مجموعه ترجمه شده است.

تلاش‌های نویسنده برای یافتن حتی یک کتاب به زبان انگلیسی در مورد عذر و عفو در اسلام در کتابخانه معظم دانشگاه ابرلین به جایی نرسید. ناچار در سفری که به دانشگاه مک‌گیل کانادا داشتم به کتابخانه بسیار بزرگ و تخصصی این دانشگاه در مطالعات اسلامی رجوع کردم و پس از تحقیق مفصل تنها به کتابی نوشته شوکت مکاری که ترجمه آن هم اکنون در اختیار خواننده است دست یافتم. خوشبختانه این کتاب مسأله بخشایش را در سنن اسلامی و مسیحی به طور تطبیقی مورد بررسی عالمانه و روشمندی قرار داده است و از همین رو یافتن آن برای نویسنده بسیار مغتنم و راهگشا بود. شوکت مکاری نخست کتاب حاضر را به عنوان رساله دکتری در دانشگاه سوربن فرانسه تدوین کرده و سپس آن را به صورت کتابی در سال ۲۰۰۴م میلادی منتشر کرده است. مکاری یک مسیحی اهل سوریه است و با مبانی هر دو سنت اسلامی و مسیحی آشنایی آبل ته‌جهی دارد و این نکته در مراجعه به منابع کتاب وی کاملاً آشکار است.

غیر از کتاب مکاری، نویسنده توانست به یک مقاله در خصوص عفو در اسلام نوشته استاد عبدالعزیز ساشادینا و نیز بخش‌هایی از ترجمه کتاب «ایمان امام محمد غزالی دست یابد و بدین ترتیب منابع بسیار مختصری را در مقابل فهرست عدیل کتب مرجع الهیات مسیحی عفو ارائه نمود. خوشبختانه کلاس مزبور از همین منابع که استفاده بسیار مطلوبی نمود و سال تحصیلی به سر آمد، در حالی که برای این نویسنده برکات علمی بسیاری داشت و بخصوص اطلاعات ذی‌قیمتی را در خصوص عفو در مسیحیت فراهم آورد.

حاصل تجربه فوق را شاید بتوان در چند جمله خلاصه کرد: نخست اینکه توجه شدم که پیرامون عفو در اسلام هیچ ادبیات منسجم دانشگاهی و متدولوژیک غیر از آنچه مورد اشاره قرار گرفت به زبان انگلیسی وجود ندارد. در سفرهای بعدی به ایران و خاورمیانه متوجه شدم که این مشکل در زبان‌های عربی و فارسی و ترکی هم عیناً وجود دارد و در هیچ‌یک از کشورهای مهد تمدن اسلامی، تا آنجا که اطلاعات محدود نویسنده یاری می‌دهد، کتابی پیرامون اخلاق عفو برای فهم دانشجویان نوشته نشده است گرچه کتب اخلاقی متعددی وجود دارد که فصولی هم به عذر و عفو اختصاص داده باشند مانند:

محجة البیضاء فیض کاشی یا معراج السعادة و جامع السعادات فاضلین تراقین. در سنوات اخیر نیز با انتشار کتبی از قبیل مجموعه میزان الحکمة دسترسی خوانندگان فارسی و عربی زبان به منابع حدیثی پیرامون عذر و عفو تسهیل شده است. اما با همه این احوال هنوز حتی یک کتاب که توانسته باشد به این هنجارهای اخلاقی به طور روشمند، تحلیلی و تطبیقی پرداخته و قابل تدریس در دانشگاه و رشته‌های صلح‌پژوهی باشد وجود ندارد.

البته این نقیصه تنها در مورد موضوع عذر و عفو نیست. می‌دانیم که بهترین کتاب پژوهش تطبیقی در مورد امر به معروف و نهی از منکر در مکاتب اسلامی نیز چند سال پیش توسط یک استاد دانشگاه پرینستون (مایکل کوک) نگاشته شده و سپس با دو ترجمه فارسی مختلف به این زبان انتشار یافت و جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی را در رشته مربوطه از آن خود برد. این سؤال که چرا هنجارهای اخلاقی ملل مسلمان توسط خود ایشان مورد پژوهش و شد آکادمیک قرار نگرفته و حتی حوزه‌های علمیه نیز به این امر عنایت شایسته‌ای مبذول نداشته‌اند و اینکه چرا حجم عظیم بودجه‌های فرهنگی در ایران به نیازهای مبرم آکادمیک کلاس‌های آموزش الهیات اسلامی به ویژه زبان‌های بین‌المللی پاسخ نداده است، سؤالات کلاسیک است که پاسخ آن از عهده این نویسنده خارج است.

باری، ملاحظات فوق موجب شده است این نویسنده نسخه‌ای از کتاب شوکت مکاری را با خود به ایران آورده و سعی در ترجمه آن نماید بدین امید که هم به لحاظ موضوعی رفع نیاز جوامع علمی را بنماید و هم به لحاظ روش شناسی و روش پژوهی مدلی را در تحقیقات تطبیقی پیش روی خوانندگان فارسی زبان قرار دهد.

خوشبختانه در دارالعلم شیراز پیشنهاد مزبور مورد استقبال صاحب‌نظران قرار گرفت و دوست دانشمند استاد حوزه و دانشگاه جناب آقای محمدعلی علی‌گلعلتی با درک اهمیت کتاب، ترجمه آن را تقبل نمودند و حسب وعده، کار را به زیبایی و اندام ادبی به پایان بردند.

علاوه بر انجام کار سترگ ترجمه این کتاب مفصل در مشورت با استاد طلعتی هر دو به این نتیجه رسیدیم که چون کتاب مکاری در بخش اسلام صرفاً متوجه منابع اهل سنت است، برای تکمیل کار تطبیقی ایشان ناچار باید نظریات فرهنگ شیعی پیرامون عفو نیز بر آن افزوده گردد. در صحبت دیگری که با دوست فرزانه کاوه بهبهانی داشتم پیشنهاد کردم مجموعه مقالاتی در خصوص پژوهش و بخشایش در مکاتب متعدد دینی، فلسفی و اخلاقی که در کلاس دانشگاه اوپلین مورد استفاده و اقبال دانشجویان قرار گرفته بود از زبان

انگلیسی ترجمه شود تا همراه با نظرگاه‌های شیعی در جلد دومی همراه با کتاب مکاری انتشار یابد. به نظر رسید که هر دو جلد کتاب بخشایش می‌توانند توأمان نیاز منابع تدریس کلاس‌های مربوط به این موضوع را تأمین نمایند. این پیشنهادات با مدیریت اساتید طلعتی و بهبهانی به بهترین نحو انجام شد و نویسندگان فاضل حوزه و دانشگاه و نیز مترجمان اندیشه‌ور، فصول مهمی را برای جلد دوم آماده ساختند. مقالات نویسندگان حوزه و دانشگاه موضع تشیع را پیرامون عذر و عفو از مناظر مختلف فقهی، اخلاقی، تفسیری، عرفانی و کلامی مورد پژوهش قرار داده‌اند. مقالات ترجمه، بخشایش را از موضع تاریخی، فلسفی و ادیان مورد توجه قرار داده‌اند. نویسنده نیز با افزودن مقاله‌ای پیرامون مکاتب مختلف عفو و نیز کاربرد عفو در سلسله روابط بین‌الملل فصل دیگری بر اثر مکاری افزود تا هر دو جلد کتاب حاضر خلد جدی بیات آکادمیک و رفع نیازهای جامع حوزوی و دانشگاهی در تدریس مقوله عفو را پاسخ دهد.

فصل اول کتاب حاضر تحت عنوان «مکاتب، ابعاد معنایی و اخلاقی و روش‌شناسی پژوهش و بخشایش در ساحت «عفو» به نام این نویسنده با رویکردی کلان به مباحث بین‌المکاتب و در عین حال از منظر کاربردی، بررسی و تحلیل و جایگاه عذر و عفو به عنوان هنجارهای مهم در روابط خصوصی و نیز حوزه عمومی و بین‌المللی می‌پردازد. این فصل با روشی تطبیقی نشان می‌دهد که چگونه طرف چنانچه اخیر عذر و عفو با استفاده از منابع مذهبی به مثابه عوامل مهم صلح‌گستری وارد نظام‌های صلح و روابط بین‌الملل گردیده است.

کتاب مکاری تحت عنوان در جست‌وجوی بخشایش: مفروضات و مجازات در اسلام و مسیحیت که در سال ۲۰۰۴م انتشار یافته شامل چهار فصل به ترتیب درج شده است. عفو در قرآن و انجیل با تمرکز بر منابع تفسیری و صفات الهی، عفو در دیدگاه مکاتب کلامی با تمرکز بر مسأله توبه و شفاعت، عفو در مکاتب عرفانی با تمرکز بر جست‌وجوی هست الهی و عفو در زندگی و اخلاق عملی و شریعت اسلامی.

در جلد دوم، پنج مقاله‌ای که به عنوان مکمل نظریات مکاری از منظر شیعی ارائه شده به ترتیب عبارتند از: «عفو خداوند و نمود آن در زندگی انسان‌ها» که با نگاهی تفسیری به منظر قرآنی عذر و عفو پرداخته است. در این مقاله نویسنده عبدالرسول هادیان با رجوع به تفاسیر معتبر شیعی جایگاه عفو در قرآن مجید را مورد بررسی قرار داده است. در این مقاله از تفاسیر التبیان طوسی، مجمع البیان طبرسی، المیزان علامه طباطبائی، تفسیر تسنیم از جوادی

املی و نیز از نهج البلاغه و ادعیه مأثور در مفاتیح الجنان و صحیفه سجاده استفاده شده است.

مقاله علی محمد ساجدی به بررسی آموزه شفاعت از نگاه کلام شیعی با تمرکز بر مبانی قرآنی و حدیثی پرداخته است. وی ضمن نگاهی به منابع کلامی اهل تسنن، از آثار شیخ مفید، شریف مرتضی، خواجه نصیرالدین طوسی، علامه حلی و علامه طباطبائی استفاده کرده است.

مقاله نعمت‌الله بدخشان به مسأله توبه و گستره کیفیت‌های توبه از نگاه امام سجاد (ع) و آثار آنان علوم اخلاقی پرداخته است. وی از آثار خواجه عبدالله انصاری، فیض کاشانی، فاضلین نراقین و برخی دیگر از کتب اخلاقی بهره جسته است.

مقاله «توبه: انتظار عرفان اسلامی» اثر سعید رحیمیان، به بررسی آراء عرفای بزرگ اسلامی می‌پردازد. پرداخته و آثار حارث محاسبی، ابوطالب مکی، ابوالقاسم قشیری، انصاری هروی، ابن عربی، عبدالرازق کاشانی و برخی دیگر از عرفا را مورد بررسی قرار داده است. وی در بخش دیگر از این مقاله به توبه و عرفان اهل بیت (ع) پرداخته و از منابع و مصادر متعددی همچون آثار ابن کاشانی، صدرالمآلهین، علی هجویری، خواجه نصیرالدین طوسی و برخی دیگر استفاده کرده است.

مقاله «عفو در فقه شیعی» اثر محمد برکت با ارائه نگاهی فقهی انتقادی به مسأله کاربرد عفو در فقه شیعه به برخی از نمونه‌ها و زمینه‌های این کاربرد نظری می‌افکند و روش‌شناسی فقهی را در مسأله عذر و عفو مورد نقد قرار می‌دهد. وی از منابع متعددی از جمله آثاری از شهید اول و شهید ثانی، شیخ مفید و شیخ طوسی و صاحب‌الرأی، استفاده کرده است.

مقالات ترجمه در جلد دوم به ترتیب نخست به تاریخ و فلسفه در سنن فلسفی و دینی می‌پردازد. در این مقاله تحت عنوان «بخشایش: یک گزینش فلسفی» اثر چارلز گریسولد و با ترجمه طناز لایق، نویسنده خلاصه‌ای از تاریخ بخشایش را ارائه می‌دهد. در مقاله دوم اثر لوسی الی تحت عنوان «بخشایش گزینشی» ترجمه مشترک محبوبه خسروی و امین لطیفی نویسنده از نگاهی تطبیقی به هنجار بخشایش در میانراه بین فلسفه و الهیات می‌پردازد. در مقاله بعدی تحت عنوان «آمزش و بخشایش در سنت ایران باستان» به قلم جمشید چوکسی و ترجمه سهیل بهرمان، بخشایش در سنت زرتشتی و ایران باستان مورد تحلیل قرار گرفته است. مقاله مزبور هنوز به زبان اصلی انتشار نیافته و ابتدا به صورت سخنرانی در بهار ۱۳۹۵ در کالج اوبرلین به دعوت این نویسنده ارائه گردید. مقاله چهارم تحت عنوان

«بخشایش در ساحت دین» اثر چارلز متیوز ترجمه ابراهیم رنجبر به بنیان‌های نظری عفو در متون مقدسه یهودی و مسیحی می‌پردازد. از آنتونی بش متأله مسیحی دو مقاله پنجم و ششم تحت عناوین زیر ارائه شده است: بخشایش و عهد جدید ترجمه ارسلان زارع و بخشودگی، مجازات و عدالت ترجمه مهدی طاهری. هر دو مقاله زوایای مهمی از الهیات بخشایش در سنت مسیحی را باز می‌شکافد. جلد دوم کتاب بخشایش به ترتیب فوق شامل پنج اثر از ادبیات شیعی و شش اثر از ادبیات و الهیات دینی غرب گرچه انسجام نوشتاری، متدولوژیک و اصطلاحی با یکدیگر ندارند اما هریک در حوزه مربوط به خود فصول و مبانی روشنی را برای مطالعات تطبیقی و بین‌الادیانی ارائه می‌دهند و همه برای کاربرد در کلاس‌های دانشگاهی سطوح دانشگاه و عالی مناسب دارند.

کتاب حاضر از همان ابتدای کار برکات علمی گسترده‌ای دربرداشت. مترجم فاضل محمد هادی طلعتی واسطه‌یادار، بین صاحب این قلم و دکتر سعید رحیمیان رئیس دانشمند پژوهشکده علوم اسلامی دانشگاه، یراز شدند. در گفت‌وگوی موسعی که با ایشان در خصوص رویکردهای جدید علمی و صلح و هم‌بین‌المللی شد، پژوهشگاه مطالعات اسلامی بانی سلسله همایش‌هایی در سطح استانی، ملی و بین‌المللی پیرامون اخلاق جنگ، اخلاق عذر و عفو و نیز دوستی در روابط بین‌الملل گردید که بحمدالله با مدیریت کارآمد دکتر رحیمیان و حمایت‌های دکتر ارشاد ریاست محترم دانشگاه امیراز ظرف سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ در توسعه فرهنگ و ادبیات صلح‌پژوهی در ایران توفیق چشمگیری یافته است.

همین‌جا باید تقدیر و تشکر خود را نسبت به استاد طلعتی بر دارم که تسلط عالی و اصطلاحی به زبان‌های انگلیسی و عربی و فارسی ترجمه فاخری را بر اثر معرفی ارائه دادند. همچنین از استاد محمد برکت مدیر دانشمند مدرسه علمیه امام عصر (عج) تبریز که هم واسطه آشنایی با آقای طلعتی شدند و هم همراه با ایشان مشارکت سایر نویسندگان را در ضامائم تکمیلی کتاب سامان بخشیدند. از همه نویسندگان و مترجمان فاضل فصول جلد دوم به ویژه از اساتید محمد هادی طلعتی و کاوه بهبهانی که به ترتیب تدوین و ترجمه مقالات را سرآوری کردند نهایت امتنان را دارم که با صرف وقت و دقت علمی مقالات ارزنده‌ای را به ساحت نظر خوانندگان تقدیم داشتند.

از همکارم جیمز سوان توییت استاد الهیات مسیحی نیز نهایت امتنان را دارم که با پیشنهاد تدریس مشترک کلاس عذر و عفو در سنت اسلامی و مسیحی این نویسنده را در

مسیر پژوهش عذر و عفو در فرهنگ اسلامی قرار دادند. همچنین از کتابخانه ارزشمند دانشگاه مک‌گیل نهایت سپاس را دارم که کتاب آقای مکاری را در اختیار این مؤلف قرار داد. دانشکده الهیات دانشگاه اوپرتین نیز شایسته تشکر است که اجازه تدریس مشترک کلاس عذر و عفو در سنن مسیحی و اسلامی را به نویسنده داد.

کار شوکت مکاری شایسته تحسین بسیار است. او با تسلط به الهیات مسیحی و اسلامی مدل پژوهشی بسیار کارآمدی را فرا روی پژوهشگران بین‌المللی و بین‌المذاهب قرار داده است. مکاری خود مسیحی است اما در پژوهش تطبیقی بین اسلام و مسیحیت جانب انصاف و بی‌طرفی علمی را رعایت کرده و نشان داده که چگونه هر دو الهیات می‌توانند با ویژگی‌های ممتاز خود به یکدیگر خدمت کنند. شوکت مکاری زاده و پرورش یافته سوریه است. کثرتی دهه هفتاد رزمان تدوین این کتاب آباد و زیبا بود و اکنون ویرانی‌های بسیاری را همچون رنج‌های بی‌پایان، بر تن دارد. سوریه زخم‌خورده و هر کشور جنگ‌زده دیگری، برای رسیدن به فردایی آباد جاره‌ای، جز این ندارد که برای عبور از نفرت مزمن تاریخی و جمعی، پوزش و بخشایش را بین گروه‌های متعدد و متخاصم ساری و جاری کند. انگار شوکت مکاری یک دهه قبل از ویرانی کهورش می‌دانست که کتابش راهی برای عبور از فراز و پیرانه‌های عاطفی و روانی جنگ در برآمده‌ها و سایر ملل قرار خواهد داد. کعبه مقدس صلح، خود عذرخواه و رهروانی است که فرو بردن خشم بر فراز خرابه‌های جنگ و خشونت پل می‌زنند و بیت زیبای خواجه شیراز را ترجمانند:

جمال کعبه مگر عذر عاشقان خواهد نه - مانده دلان سوخت در بیابانش

همان‌طور که در فصل نخست این کتاب اشاره کردیم، قرآن مجید صریحاً اصل امتناع حیات بدون عفو را در آیه ذیل ابراز می‌دارد: «وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلُمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ». اگر در عالم تکوین چنین است بعید است بتوان در عالم تشریع راه دیگری برای ادامه حیات اجتماعی پیدا کرد. در آخرت‌شناسی اسلامی نیز بهشت عذر و عفو و شفاعت خالی از سکنه می‌ماند.

همان‌طور که از مطالعه مقالات افزوده بر کتاب مکاری بر می‌آید شاید بتوان گفت که مهم‌ترین امتیاز نگاه شیعی به عذر و عفو به نسبت سایر مکاتب اسلامی، تقویت مبانی شفاعت در زندگی هر دو جهانی است که یک مدل رفتاری رحمت محور را تحت رهبری و الگوی ائمه هدی علیهم‌السلام فرا روی تمدن‌ها قرار می‌دهد. در این مدل رفتاری که عدالت تبییی را در جهت اکرام انسان به حداقل می‌رساند مجازات‌ها صرفاً نقش بازدارندگی دارند و فاقد

اصالت هنجاری هستند. علاوه بر این، جانمایه ادعیه مأثور که حجم عظیمی از ادبیات آن به وجه مسلط و حداکثری به عذر و طلب عفو از خداوند اختصاص دارد، انسان را به طور دائم در فضای خطا آگاهی قرار داده و او را متواضع می‌کند. مدل عذر و عفو شیعی با تقویت حداکثری نهاد شفاعت از یک سو و با تشویق دائمی عذرخواهی در حقیقت عالی‌ترین نسخه صلح لاهوتی و ناسوتی در روابط انسان - خدا، انسان - انسان و انسان - طبیعت است. در این صورت الهیات شیعی پتانسیل کلان راهبردی برای ایفای یک نقش رهبری در مذاکرات صلح بین المللی - بین المذاهب دارد، قوه‌ای که هنوز امکانات و زوایا و امتیازات آن کشف نشده باقی مانده است.

کتاب دوحلدی - انزیر به هیچ روی استیفای حقوق و اهمیت هنجارهای عذر و عفو در فرهنگ شیعی - ایرانی را نمی‌کند. این کتاب را می‌توان گام نخستین دانست که راه را برای ورود مباحث عذر عفو به رشته‌های الهیات تطبیقی، روابط بین الملل و صلح پژوهی باز می‌کند. ادبیات فارسی منبع و ساحت بسیار گسترده و پرذخیره‌ای برای پژوهش‌های عذر و عفو به حساب می‌آید که هنوز به طور جدی مورد توجه قرار نگرفته است. جا دارد که دانش پژوهان و کارشناسان اخلاق کار، دیدگاه‌های معناشناسی و روش‌شناسی به منظور کشف معادلات عذر و عفو در ادب فارسی آثار نگارنده - کتاب این ادبیات و مفاخر تمدنی از قبیل حافظ و سعدی و فردوسی و مولانا جلال‌الدین بلخ را مورد پژوهش و ثروت‌های صلح‌گسترانه این ادبیات را با زبان‌های بین‌المللی فراروی جامعه جهانی قرار دهند.

همچنین تاریخ پژوهی عذر و عفو می‌تواند ساحتی مهم برای مطالعات باشد تا روشن شود که این دو هنجار چگونه در تاریخ روابط عمومی و خصوصی، در سیاست و روابط بین الملل بروز و ظهور داشته‌اند. نویسنده در یک گردش مختصر در تاریخ و بازی دریافت که در سال ۱۳۹۳ مجتمع قضایی ارومیه در اقدامی ابتکاری جشنواره ملی - محلی مرور گذشت برپا کرده است. این قبیل اقدامات می‌تواند عذر و عفو را به صورت نهادهای ملی و فرهنگ جهانی درآورد و برکات بسیاری به بار آورد.

از ناشر دانشمند انتشارات نگاه معاصر آقای اکبر قنبری نهایت امتنان را دارم که با گستردگی افق دید مجموعه ساحت صلح را حمایت کردند و برای این کتاب نیز آشیانه معرفتی شایسته‌ای از پیش مهیا ساختند.

برای نویسنده نیز افتخار بزرگی است که به عنوان دبیر مجموعه ساحت صلح، این اثر را تقدیم خوانندگان می‌نماید. باشد تا به کمک معارف عذر و عفو بر نفرت فائق آییم. به گفته

ماندلا: «نفرت همچون زهری است که ما می‌خوریم بدین امید که دشمنان را از پای درآورد!» امید مؤلف و مترجمان و نویسندگان این اثر این است که نه تنها برای خاورمیانه که هم‌اکنون زخم هشت جنگ فرسایشی بزرگ را بر پشت دارد، بلکه برای جهان معاصر نیز نقشه پل عبوری بر فراز تاریخ نفرت و تکرار خصومت باشد.

محمد جعفر امیرمحلّاتی

شیراز، ۱۹ دی‌ماه ۱۳۹۵

و نیت

1. James Swan Tuite

www.ketab.ir